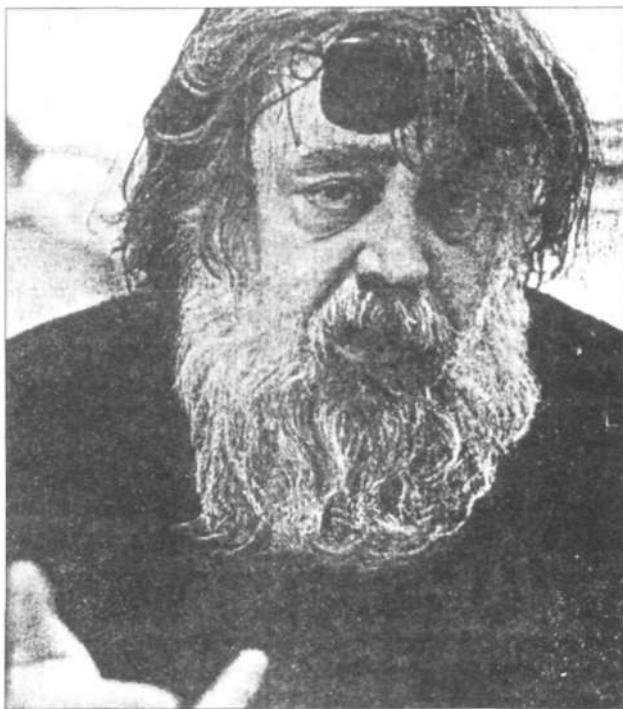

„A jelen idők borzalmas boldogságában”

SIPOS GYULA

(Beszélgetőtárs Tar Ferenc)

Schiller Zsuzsa felvétele

Sipos Gyula (Albert Pál, Ozorai Fülöp) irodalomtörténész, kritikus. Budapesten érettségizett; a pedagógiai főiskolán végezte tanulmányait. 1956-ban Párizsban telepedett le. A Sorbonne-on szociológiából, francia nyelvészetből és irodalomból szerzett oklevelet. Szabadfoglalkozású író. 1980-ban a Magyar Műhely Kassák-díját, 1991-ben a Hollandiai Mikes Kelemen Kör irodalmi díját kapta. Írásaiban a modern magyar és francia irodalommal foglalkozik.

- Sipos Gyulát Magyarországon inkább Albert Pál néven ismerik. Egykor a Szabad Európa Rádióban sokat lehetett hallani téged.

- Tisztességes családi nevem Sipos Gyula, mint ahogy atyárosszul. Itt találkoztam egy másik személlyel, akit példaképemé is. Az Albert Pál 1957 körül született, magyar használatra. Ekkor kezdtem írni a nyugati magyar sajtóba. Egy alkalommal a londoni Irodalmi Újságnak is küldtem cikket, onnan Faludy György azonnal telefonált, hogy azonnal válasszak egy szerzőnevet. Emlékeztetett arra, hogy egy nálam kb. 10 évvel idősebbek az októberi események, amelyekben tevékenyen nem dunántúli kommunista költőt szintén Sipos Gyulának hívnak. A gyors telefonhívásra két keresztnévet kapartam össze. Így lett belőle Albert Pál. Ha szépeleg akarnám mondani, az Albert néhai francia professzoromra Gyergyai Albertra, a Pál pedig Gyulai Pálra emlékeztet. De ez csak egy utólagos szépítés. A valóságban nem egészen így volt. Ha magyarul megszólaltam őket, az országot különben elég későn, 56 karácsonyán főként a Szabad Európa Rádióban, vagy ha magyarul szerettem volna közölni - akkor minden esetben Albert Pálként szerepeltem. Franciául viszont, mint Sipos jelentem meg.

Így két néven kerültél be az irodalomtörténetbe.

- De ez félreértéseket is szül. Az Országos Széchenyi Könyvtárban a katalógusdobozokban a nagyon csekély számú francia nyelvű kontribúció ugyanabban a csomagban van, mint az egykori népi kommunista költő. Majd egyszer mondjuk 2050-ben lesz egy fiatal kutató, aki már össze is fogja a kettőt keverni. Ennyit a névről.

1935. július 22-én születtem Budapesten. (Pomogóts Bélával, a jeles magyar irodalomtörténéssel két gimnáziumban is párhuzamos osztályba jártunk.) A családom Tolna megyéből származik. A gyerekkorom tulajdonképpen maga a magyar történelem. Mi, 35-ösök olyan korban születünk, hogy 1945-ben 10 éves hátulgombolósan a történelem következtében családfővé váltunk. A magyar adminisztrációs rendszer, a magyar hadsereg és a magyar államiság összeomlása családokat tudott szétszakítani. 1945-öt Budapest ostromát - anyámmal kettesben éltem át egy pesti vendégcsaládnak a pincéjében. Apám távol volt, így 10 éves koromban családfő lettem.

Amit a szellemi alakulást illetően érdemesnek tartok megemlíteni, az egykori tanárokkal, nevelőkkel, iskolával szembeni utólagos lerovandó hálával: A gimnázium első éveit a budapesti Piarista Gimnáziumban kezdtem, ott jártam három évet, illetve egy évet még az államosítás ufón. A második négy évet a Trefort utcai gyakorló gimnáziumban jártam. Két ennél jobb gimnáziumot másnak se kívánnék. A pap-tanárok matematikát, fizikát és kémiát tanítottak jobban, a Trefort utcában az irodalom és a történelem volt erősebb. Megismertem két eltérő társadalmi réteget ezáltal. A tanárokról is végtelenül jó emlékem van (leszámítva a tornapribékeket és egy-két magyartanárt). A szellemi élet megalapozására ez a nyolc esztendő volt a legfontosabb. Ezen belül is inkább a második négy. Utána a magyarországi élet nagyon rövid. Származási okokból nem vettem fel az egyetemre. Francia szakra szerettem volna menni, a bölcsészkarra. Gyergyai Alberttel úgy kerültem személyes kapcsolatba, hogy volt egy nyitott francia irodalmi szeminárium, amire fél Budapest járt, anélkül, hogy egyetemista lett volna. Volt gimnáziumi tanáraink végül benyomtak a budapesti Pedagógiai Főiskolára. Nem is éreztem magam

Egy évet tanítottam Tápiószecsőn és egy hónapot a Német G Béla. Ez lett volna az 56-57-es tanév, de bekövetkeztek az októberi események, amelyekben tevékenyen nem vettem részt, de én is ott voltam, mint kíváncsi fiatalember, minden jelentős eseménynél. A Rajk temetéstől a Sztálin szobor ledöntéséig. Szerencsére - noha a barátok hívlak - a parlament előtti tömegdemonstrációra nem mentem el, mert elaludtam. Akiikkel együtt mentem volna, azok közül többen ott veszítették el az életüket. Egy-két hetet töltöttem Bécsben, utána egy menekült vonatra felkapaszkodva, illegálisan eljutottam Franciaországba, ott - szintén illegálisan - bekerültem Strasbourgban egy diáktáborba. Egy hét után az ablakon keresztül távoztam - néhai Pátkai Ervin kitűnő magyar képzőművésszel és Parancs

János, ma Magyarországon élő költővel. Fölmentem Párizsba, és azóta életemnek túlnyomó részét Párizsban töltöttem. Valamennyire tudtam már franciául. Ugyanis Pesten jártam a Francia Intézetbe is. Úgy voltam a franciával, mint minden filosz: a francia nyelv elsőre beszélve nehezebb. Az első két-három hónapban nehezen értettem a beszédet. Mindenesetre hamarosan megkezdhettem tanulmányaimat a Sorbonne-on.

Több esztendő diákoskodással töltöttem (a tanulás mellett fontos volt, hogy kaptam ösztöndíjat is). Tanultam szociológiát, antropológiát, etnológiát, francia irodalmat és nyelvészetet. Két-három évig szabadúszó voltam. A hatvanas évek elejétől kezdve egészen 1989-ig külső, de rendszeres munkatársa voltam a Szabad Európa Rádióknak. Kulturális műsorokkal, könyvismertetéssel, színházi vagy képzőművészeti beszámolókkal. 1989 és 1992 között politikai tudósító is voltam. 92-ben kezdték felszámolni a Szabad Európa magyar részlegét, először a külföldi irodákat zárták be. Azóta megint szabadúszó vagyok. Ennyi az élet, a többi magánélet - házasság. Feleségem francia asszony, egyetemi oktató, latin-görög szakos, reneszánsz szakértő, francia irodalommal foglalkozik. Ez megkönnyíti az életei, természetesen, hogy nincsen bútor és a padlón is torony magasan állnak a könyvhalmazok. A közös érdeklődés könnyebbé teszi az életet. Az értékrend is hasonló: jobb Indiába vagy Kínába utazni, mint valahol vidéken birtokot vásárolni, vagy a tárgyi javakat gyűjteni. Az utazás során Fekete-Afrikát, Ausztráliát, Alaszkát leszámítva a földkerekség majdnem minden pontján jártunk. Magyarországra 1989 nyara óta jövök újra.

- Hogyan telt a 30 év a Szabad Európánál?

- Erről mindenki faggat, és valami rejtélyességre kíváncsi. Én a nem különösebben jól fizetett külső munkatársakhoz tartoztam. Ez egyúttal nagy szabadságot is biztosított. A magam esetében a szellemi szabadságot teljes mértékben élvezhettem. Arról írtam, amiről akartam. A 30 év során - hiszed, vagy sem - egyszer sem telefonált rám egyik megrendelő sem, hogy drága öregem, most ez és ez az utasítás, így kellene írni. A francia irodalom rendszeres eseményeiről, színházról, egyéb kulturális eseményekről szóltam. Olaszországba sokat jártam, londoni kiállításokról, és igen nagy mennyiségben magyar könyvekről írtam ismertetések. Aminek az is a magyarázata, hogy egyidejűleg a francia Seul Kiadónak dolgoztam munkatársként és lektorként. Tehát volt kb. 15 esztendő, amikor irgalmatlan mennyiségű magyar regényt kellett elolvasnom, és kellett rólok franciául írnom.

Ha már az ember írt franciául, írt róla egy magyar ismertési is. Visszagondolva, az 1960-as évek elején a magyar irodalomtörténet remekei közül nem egy volt, amelyik kéziratban járt körbe, és előbb jelent meg német vagy francia fordításban, mint magyarul. Így adódik, hogy Konrád Györgynek, vagy kiváltképp Mészöly Miklósnak előbb írtam a könyvéről, mint az Magyarországon megjelent volna. Nehéz idők voltak. A jelen idők borzalmas boldogságában könnyen felejtitek, hogy milyen volt, amikor Mészölyvel és Weöres Sándorral, Konráddal és Illyés Gyulával szemben is gyakorolták a cenzúrát. Nemcsak támogatva voltak, nemcsak tűrve, némelyikük bizony tiltva is volt.

Jelent meg Párizsban a magyar költőknek egy antológiája, amiben közreműködteél.

Az még valamikor 1962-ben volt. Ezt a mai napig is egy

nagyon tisztességes vállalkozásnak tartom. A nyersfordításoknak a túlnyomó részét párizsi barátommal, Karácsony Endre irodalmárral együtt csináltuk, és a szerzőket bemutató ismertetőt is döntően magam gyártottam. A vállalkozás fő érdeme azonban Gara kászlóé, ő harcolta ki a kiadónál, ő szerezte meg hozzá a pénzt, és ő tudott rávenni költőket fordításra. Ez az antológia francia közegben is példamutató lett. Íme, lehet francia költőket csapatostól rávenni arra, hogy egy nemzet irodalmát fordítsák. Nem véletlen, hogy a Gara által összehozott francia fordítói gárda később sokkal készségesebben működött közre egy lengyel irodalmat bemutató - 2-3 évvel később megjelent - hasonló kötetnél.

- Mennyire volt népszerű ez a könyv Párizsban?

- Nagyon nehéz magyar könyvről beszélni, hogy az ember ne fedje föl saját szívfájdalmait. Nagyon nehéz úgy beszélni, hogy a nagy várakozást az ember akaratlanul meg ne sértse. Nem kell illúziókkal élni. Magyar költészet, magyar irodalom Franciaországban édes kevéssé van jelen. Költői körökben volt valamelyes sikere. Nem úgy, mint egy magyar ember szerette volna, hogy százezer szám elkapkodják, de költői körökben jelentősnek számított. De fontos lépés volt a magyar irodalom megismertetésében. Szentkuthy például azok közé tartozik, akit ismernek, Mándy Ivánnak a nevét se tudják, mert a franciáknál novelláskötetet nem adtak ki.

Az igazi ismertségnek két fokozata van. A legfelső fokozat, ha az illető nevét akkor is leírják, ha nem órála van szó. Ilyen mondjuk Petőfi Sándor. A még magasabb fok, amikor egy magyar tulajdonnévből gyártott melléknévei használnak, amikor nem arról van szó. Ilyet viszont csak két magyar nevet tudok. Aki Mahlerről vagy Schönbergről ír, használja a bartóki jelzőt. Ha valaki filmről ír, akkor a jancsói jelzőt használja. Tudomás szerint ez két olyan magyar név, amelyiket franciául melléknévként is használnak.

Mennyire van jelen a magyar kultúra Párizsban, Franciaországban?

- Legerősebben a zenében van jelen. Természetesen mindenekelőtt Bartókot ismerik. Az utolsó 4-5 évben az európai és a világnagyságok között az első tizenben benne van a szélesebb zenei köztudatban Ligeti György és Kurtág György. A Magyar Új Zenei Stúdióknak a tevékenységéről tudnak, de ez már egy szűkebb réteg. Ismertek Sáry, Vidovszky, Jeney. És ismertek a magyar előadóművészek: Percnyí Miklósi a világ egyik legnagyobb gordonkásának, Kocsis Zoltánt pedig a világ egyik legzseniálisabb zongoristájának tartják. Párizsban nem nagyon van nemzeti jellegű képzőművészeti szemlélet. Az ott élők nyilván ismertebbek. Birkásnak, Klímának a nevét kezdik megtanulni. Borzalmasan szeretném, ha Franciaországban is megismernék Jovánovicsot. Időnként vannak történeti jellegű kiállítások. Amikor Párizsban is tetőzött a szecesszió divata, csináltak egy igen-igen kiváló, de nem eléggé méltányolt kiállítást a magyar századfordulóról. Pillanatnyilag Dijonban van egy hatalmas kiállítás. Az irodalomban majdnem mindenkit lefordítottak. Pilinszky van legjobban jelen a költők közül. Valószínű, hogy sikere lesz Nádasnak, mert játsszák egy darabját Párizsban. Esterházytól is sokat fordítottak. Az Esterházy név jól cseng Ausztriában és Németországban. Sajnos Franciaországban az Esterházy név - erről Péter

nem tehet két irgalmatlan gazemberrel van összefüggésben. Az egyik a Dreyfus-pernek volt sötét figurája, a másik pedig a 20-as évek frankhamisításával szerzett hírnevet magának. Franciaországban jobb volna, ha Esterházyt mondjuk Winkelmannak hívnák.

Mi 1986-ben találkoztunk először. Akkor missziót teljesítetel. Megkaptam a telefonszámodat, címedet, azzal, hogy nálad be lehet szerezni emigráns magyar irodalmat. Ez így is volt.

Ez egy nagyon bonyolult és nem olyan csúnyán végzett vállalkozás volt, mint ahogy annak idején talán a magyar hivatal képzelte, és ezért a nálam megfordulókat időnként a határon zaklatta. Ez egy román származású amerikai sokdiplomás kultúrshobbinak volt a vállalkozása, amelyik nyilván nem volt politikamentes. Létrehozott egy, a népi demokráciákat ellátó ingyenes könyvhálózatot majdnem minden nyelven, számos városban. Sok európai városban volt egy fosztogatható lerakat, kinek a lakásában, kinek a szerkesztőségében, kinek a nyomdájában. Londonban Sárközy Matyi magyar író - Sárközy György fia, és Molnár Ferenc unokája - volt ennek a lerakatnak a gazdája. Rómában Szőnyi festőnek a lánya, Zsuzsa. Münchenben az Új Látóhatár szerkesztőségében voltak kiadványok. Ezeket a helyeken álltak százszámra a könyvek. Nemcsak emigráns irodalom, hanem politikai irodalom angolul, németül, franciául és olaszul. Kezdetben voltak útikönyvek és irodalomtörténet is. Így személyesen is több ezer magyar értelmiségit ismertem meg. Ezek közül később volt, aki jó barát lett. Volt, aki az előszobában átvette a könyveket, másokkal viszont hosszabban elbeszélgettem. Fáradságos volt, de eléggé szórakoztatott. Számos emberi kapcsolatra is szert tettem. Életben tartotta érdeklődése-

met az ország iránt. Ezért a magam emigráns sorsa sokakétól különböző. Soha nem éreztem, hogy Magyarországtól távol lennék. Azt sem éreztem, hogy az információk hiányában lennék. Hivatalból olvastam az irodalmát, munkámhoz olvastam a sajtóját. Ha valaki jött hétfőn Budapestről repülővel, megkérdezhettem, hogy mit csinált a Ferencváros vasárnap. Régi szép idők voltak - akkor még volt magyar futball.

Hogy látod most a magyar kultúra helyzetét, jövőjét?

- Nehéz jóslásokba bocsátkozni. Van az emberben nagyon sok kedvetlenség. 1989-ben 33 év után, amikor először hazajöttem - úgy, mint ti - tele voltam optimizmussal, reménnyel, várakozással. Az ember szívesen felajánlotta volna önzetlen szolgálatát. Több volt akkor a reménykedés. Utána elkezdődött az országnak a két részre szóródása. A barátok megosztódtak, elkezdődött a polgárháború. Kívülről nézve a barikád mindkét oldalán volt elfogultság. Amikor országos összefogás kellett volna, akkor inkább a széthúzás erősödött fel. Ezzel szemben néhány év elteltével - hogy finoman fogalmazzak közös erővel sikerült a dolgokat kicsit elrontani. Én azt szeretném, hogy jobb legyen a közhangulat, mert tudom, hogy az értelmiségi közhangulat kedvezőtlen.

Ha mind igaz, amit egyesek a közoktatással kapcsolatban mondanak, akkor magyarként, hazafiként, demokratiként, modernistaként ez estben mindegyik jelző igaz - felemelem a szavam. Mert annál nagyobb károsodás az országot nem érheti, ha szellemi értékének újratermelését próbálják csorbítani. És annál kevesebbet megspórolni egy ország gazdaságában, mint amennyit tandíjjal, ócska tanári fizetéssel szeretnének, nem lehet. De minden jót kívánok a hazámnak!

Kereszetesi Tímea

MIUTÁN

Akkor csak te voltál és én, ahogy a napsütésben vetkőztettük a szívérványt, egymásban törtünk, s verődtünk vissza, tükreink ezerélű prizmáján bomlottunk atomjainkra, s először az lbolyát zúzta szét kíváncsiságunk ösztöne, majd a Kéket szívta magába pillantásunk kibőjtölt ünnepe, aztán ölelkezésünk marta vakká a Sárga örömét, s miután meztelenre simogatott testünk elégette a Vöröset, ágyunk beleveszett a levetkőzött Szürkeségbe, s csak tapogattunk a fénytelenység egymást faggató ürében, újra meg újra, s tákolmánya az egybetartozásnak, önfalaink fehér mosolyába ütközött világtalanságunk, körvonalai maradtak csak a sugárnak, sebei megrepedt száknak, hogy imádkozzuk a napsugár dalát, a fény dallamát, világunk feledett, meggyilkolt ritmusára.